

УДК 658.3 (075): 330.45

*А. М. Орел,
д. е. н., доцент кафедри маркетингу та комунікаційного дизайну,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0823-3346>*

*Р. В. Жулинець,
аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку,
Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6072-9469>*

*В. С. Пітик,
аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку,
Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-8652-2684>*

*К. М. Березкін,
аспірант кафедри менеджменту та маркетингу,
Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-5262-0140>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.18.43

МОДЕЛІ ТА МЕТОДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТУВАННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

A. Orel,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Marketing and Communication Design,
Kyiv National University of Technologies and Design

R. Zhulynets,
Postgraduate student of the Department of Economics, Finance and Accounting,
Private Higher Education Institution "European University"

V. Pitik,
Postgraduate student of the Department of Economics, Finance and Accounting,
Private Higher Education Institution "European University"

K. Berezkin,
Postgraduate student of the Department of Management and Marketing,
Private Higher Education Institution "European University"

MODELS AND METHODS OF EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF INVESTING IN THE INTELLECTUAL CAPITAL OF AN ENTERPRISE

У статті розглядаються ключові підходи до оцінки ефективності інвестицій в інтелектуальний капітал. Аналізуються основні моделі, що дозволяють вимірювати вплив інвестицій на різні складові інтелектуального капіталу, такі як людський, структурний та клієнтський капітал. У роботі розкриваються методи оцінки ефективності інвестування, що враховують специфіку підприємства, галузеві особливості та довгострокові перспективи розвитку. Особлива увага приділяється порівнянню традиційних фінансових методів оцінки з сучасними інноваційними підходами, що враховують нематеріальні активи та їх вплив на загальну вартість підприємства. Стаття про-

понує рекомендації щодо вибору оптимальних моделей та методів для конкретних умов і завдань підприємства, підкреслюючи важливість комплексного підходу до оцінки ефективності щодо інвестування капіталу в інтелектуальні складові. Було проведено дослід на базі аналізу роботи компаній та організацій із різних галузей, дані показали, що інвестування в інтелектуальний капітал значно впливає на довготривалу конкурентоспроможність підприємства. Якнайкраще це показано в таких секторах, консалтинг та інформаційні технології, де саме інтелектуальний вклад є основою для активу. Оцінка ефективності та вибір моделі для інвестицій в інтелектуальний капітал повинен ґрунтуватися на діяльності підприємства, галузі та певних стратегічних цілей. Для компаній з високою часткою нематеріальних активів доцільно використовувати методи, що акцентують увагу на оцінці людського капіталу та інновацій. Розроблено рекомендації щодо адаптації існуючих моделей під специфічні потреби підприємств. Зокрема, пропонується комбінований підхід, що включає фінансові та нефінансові показники, а також врахування ризиків і невизначеностей, пов'язаних з інвестиціями в нематеріальні активи. Таким чином, дослідження підкреслює важливість комплексного підходу до оцінки ефективності інвестування в інтелектуальний капітал, який враховує як фінансові, так і нефінансові аспекти, а також специфіку діяльності підприємства.

The article considers key approaches to evaluating the effectiveness of investments in intellectual capital. The main models that allow measuring the impact of investments on various components of intellectual capital, such as human, structural and client capital, are analyzed. The work reveals the methods of assessing investment efficiency, which take into account the specifics of the enterprise, industry specifics and long-term development prospects. Special attention is paid to the comparison of traditional financial evaluation methods with modern innovative approaches that take into account intangible assets and their impact on the total value of the enterprise. The article offers recommendations for choosing optimal models and methods for specific conditions and tasks of the enterprise, emphasizing the importance of a comprehensive approach to evaluating the effectiveness of investing in intellectual capital. The conducted research based on the analysis of the activities of companies from various industries showed that investments in intellectual capital significantly affect the long-term competitiveness of the enterprise. This is especially evident in sectors such as information technology and consulting, where intellectual capital is a major asset. The choice of a model for evaluating the effectiveness of investments in intellectual capital should depend on the specifics of the enterprise, its industry and strategic goals. For companies with a high share of intangible assets, it is advisable to use methods that emphasize the evaluation of human capital and innovation. Recommendations for adapting existing models to the specific needs of enterprises have been developed. In particular, a combined approach is proposed, including financial and non-financial indicators, as well as taking into account the risks and uncertainties associated with investments in intangible assets. Thus, the study emphasizes the importance of a comprehensive approach to evaluating the effectiveness of investing in intellectual capital, which takes into account both financial and non-financial aspects, as well as the specifics of the enterprise.

Ключові слова: фінансування, ринкова економіка, фінансово-кредитна підтримка, підприємство, бізнес, ризик, маркетинг.

Key words: financing, market economy, financial and credit support, enterprise, business, risk, marketing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах глобальної конкуренції та стрімкого розвитку технологій інтелектуальний капітал стає одним із ключових факторів, що визначає конкурентоспроможність підприємства. Інтелектуальний капітал

включає знання, навички, досвід співробітників, інноваційні рішення, патенти, торгові марки та інші нематеріальні активи, які створюють додаткову вартість для підприємства. Незважаючи на визнання важливості інтелектуального капіталу, виникають суттєві труднощі при оцінці ефективності інвестицій у цей вид активів.

Основною проблемою є відсутність єдиних підходів та методів, що дозволяють комплексно та точно оціни-

ти ефективність інвестування в інтелектуальний капітал. Традиційні фінансові методи не завжди адекватно відображають вплив інвестицій в нематеріальні активи на загальну вартість підприємства, що призводить до недооцінки або переоцінки реальної економічної вигоди. Наукове завдання полягає у розробці нових методів та моделей, які враховують специфіку інтелектуального капіталу і дозволяють коректно оцінити його внесок у створення доданої вартості для підприємства.

Практичне завдання полягає у забезпеченні ефективного управління інвестиціями в інтелектуальний капітал, що передбачає вибір оптимальних моделей оцінки для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Важливість цієї проблеми зростає в контексті інноваційного розвитку підприємств, де інвестиції в людський капітал, знання та інновації є вирішальними для довгострокового успіху. У практичній площині проблема пов'язана із вдосконаленням методів фінансової звітності, що дозволяють коректно відображати інвестиції в інтелектуальний капітал, а також підвищенням прозорості та довіри з боку інвесторів.

Таким чином, вирішення цієї проблеми є важливим як з наукової точки зору, так і з практичної, оскільки воно сприяє підвищенню ефективності управління ресурсами підприємства та забезпечує його стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Оцінка ефективного інвестування в інтелектуальний капітал організацій та підприємств з кожним роком привертає все більше уваги дослідників, вчених та науковців, а особливо практиків у зв'язку із загостренням ролі нематеріальних активів у науково-сучасній економіці. Ряд досліджень в цій галузі демонструють різні підходи та методи, що розробляються для оцінки інвестицій в інтелектуальний капітал.

Багато вітчизняних дослідників, а саме Ганущак Л.М., Красноручький О.О., Коробко С.Б., Медникова М.Д., Орел А.М., Остапчук Т.П., зосереджуються на розробці нових моделей, які враховують специфіку інтелектуального капіталу. Водночас, багато авторів зазначають, підхід потребує адаптації до різних галузей і видів підприємств, що спонукає до розробки спеціалізованих сфер бізнесу. Економісти і фінансисти продовжують розвивати методи вартісної оцінки інтелектуального капіталу. У останніх публікаціях часто обговорюється значення нематеріальних активів, таких як патенти, торгові марки, бренди, а також знання та компетенції співробітників. Методи оцінки, такі як метод індексації інтелектуального капіталу та метод вартості бренду, отримують дедалі більше уваги. Ці підходи дозволяють вимірювати внесок інтелектуального капіталу в загальну вартість підприємства та оцінювати ефективність інвестицій у розвиток брендів і інновацій. З розвитком технологій і появою великих обсягів даних з'являються нові цифрові інструменти та програмні рішення для оцінки інтелектуального капіталу. Наприклад, використання методів машинного навчання та аналітики великих даних дозволяє автоматизувати процеси оцінки та підвищити точність прогнозів щодо ефективності інвестицій. Ці інструменти забезпечують нові можливості для ана-

лізу взаємозв'язків між інтелектуальним капіталом і фінансовими результатами.

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Попри прогрес у розробці моделей і методів оцінки, залишається багато викликів. Зокрема, дослідники відзначають труднощі з точним вимірюванням впливу інтелектуального капіталу на фінансові результати підприємства, а також необхідність уніфікації підходів до оцінки. Водночас, зростає інтерес до розвитку інтегрованих моделей, що враховують як фінансові, так і нефінансові показники, а також адаптації існуючих методів до умов різних галузей.

Певні дослідження підтверджують значимість теми та показують значний прогрес щодо розробки методів і моделей оцінки якісного інвестування в інтелектуальний капітал. Залишається певна необхідність у подальшому розвитку даних підходів, які враховують специфіку галузі підприємств щодо прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є комплексний аналіз існуючих моделей та методів для оцінки ефективності інвестування в інтелектуальний капітал, виявлення їх переваг та недоліків, а також розробка рекомендацій щодо вибору оптимальних підходів для оцінки інтелектуального капіталу в контексті підвищення конкурентоспроможності та стійкого розвитку підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах глобалізації та посилення конкуренції інтелектуальний капітал стає вирішальним фактором для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємства. Інтелектуальний капітал включає в себе нематеріальні активи, такі як знання, навички, досвід працівників, патенти, торгові марки та інші ресурси, що створюють додану вартість. Проте, оцінка ефективності інвестицій у цей вид капіталу є складним завданням, оскільки традиційні фінансові методи не завжди адекватно відображають його реальну вартість і вплив на підприємство. У цьому дослідженні розглядаються основні моделі та методи оцінки ефективності інвестування в інтелектуальний капітал, їх переваги та недоліки.

Різні моделі оцінки інтелектуального капіталу розроблялися для вирішення задач управління, фінансового аналізу та стратегічного планування. Серед них можна виділити:

— Balanced Scorecard (BSC) (ця модель, запропонована Капланом і Нортон, дозволяє інтегрувати фінансові та нефінансові показники для оцінки ефективності підприємства, BSC охоплює чотири ключові аспекти: фінансовий, клієнтський, внутрішні процеси, навчання і розвиток, завдяки цьому підходу, компанії можуть відслідковувати, як інвестиції в інтелектуальний капітал впливають на стратегічні цілі);

— метод економічної доданої вартості (EVA) (цей метод вимірює ефективність інвестицій, враховуючи вартість капіталу, він розраховує економічну

Таблиця 1. Моделі оцінки ефективності інвестування в інтелектуальний капітал підприємства

Модель	Основні характеристики	Переваги	Недоліки	Сфера застосування
Balanced Scorecard (BSC)	Інтегрує фінансові та нефінансові показники, відображає стратегію підприємства	Охоплює широкий спектр показників, враховує стратегічні цілі	Потребує ретельної інтеграції з бізнес-процесами, складність в реалізації	Стратегічне управління, організації з різними видами капіталу
Value-Based Management (VBM)	Орієнтована на створення вартості для акціонерів	Зосереджена на фінансових результатах, проста для вимірювання	Може не враховувати нефінансові аспекти, такі як інновації та розвиток персоналу	Підприємства, орієнтовані на підвищення ринкової вартості
Метод EVA (Economic Value Added)	Вимірює економічну додану вартість, створену інвестиціями в інтелектуальний капітал	Відображає реальну економічну ефективність інвестицій	Складний у розрахунку, потребує точних даних	Великі підприємства, що прагнуть оптимізувати інвестиції в довгостроковій перспективі
Метод індексації інтелектуального капіталу	Оцінює зміну вартості інтелектуального капіталу на основі різних показників	Враховує динаміку розвитку інтелектуального капіталу	Потребує значного обсягу даних, складний в інтерпретації	Підприємства, що активно інвестують в людський та структурний капітал
Метод дисконтування грошових потоків (DCF)	Оцінює майбутню вартість інвестицій, з урахуванням ризиків та невизначеності	Дас чітке уявлення про майбутню вартість інвестицій	Чутливий до припущень, може не враховувати нематеріальні активи	Будь-яке підприємство, що бажає оцінити потенційні інвестиції в довгостроковій перспективі
Метод нематеріальних активів	Оцінює нематеріальні активи, такі як знання, патенти, бренди	Враховує специфіку інтелектуального капіталу, точніше відображає вартість нематеріальних активів	Складний в оцінці, потребує спеціалізованих знань	Підприємства з великою часткою нематеріальних активів

Джерело розроблено автором.

додану вартість, яку підприємство створює після покриття витрат на капітал, EVA дозволяє оцінити реальну економічну вигоду від інвестицій у нематеріальні активи);

— метод індексації інтелектуального капіталу (цей підхід передбачає оцінку змін у вартості інтелектуального капіталу за допомогою індексів і коефіцієнтів, метод дозволяє відслідковувати динаміку розвитку нематеріальних активів і їх вплив на загальну вартість підприємства);

— метод вартості бренду (оцінка вартості бренду є важливим аспектом інтелектуального капіталу, цей метод враховує доходи, які приносить бренд, а також його вплив на споживчу лояльність та конкурентоспроможність підприємства).

Ефективність інвестицій в інтелектуальний капітал можна оцінювати за допомогою різних методів, серед яких:

— показники рентабельності інвестицій (ROI) (цей метод є простим у використанні і дозволяє швидко оцінити фінансову ефективність інвестицій, проте він має

обмежену здатність враховувати нефінансові аспекти інтелектуального капіталу);

— чиста приведена вартість (NPV) (цей метод оцінює поточну вартість майбутніх грошових потоків від інвестицій, враховуючи ризики і невизначеності, NPV є ефективним інструментом для оцінки довгострокової ефективності інвестицій у нематеріальні активи);

— внутрішня норма рентабельності (IRR) (IRR використовується для оцінки потенційної прибутковості інвестицій, метод дозволяє визначити максимальну вигідну ставку для інвестицій, але може давати неточні результати у випадку нестабільних грошових потоків);

— метод вартості людського капіталу (цей метод враховує інвестиції в навчання, розвиток персоналу і підвищення кваліфікації, він дозволяє оцінити, як вкладення в розвиток співробітників впливають на загальну продуктивність і фінансові результати підприємства).

Різні моделі і методи оцінки ефективності інвестицій мають свої переваги і недоліки. Наприклад, BSC забезпечує комплексний підхід, але потребує значних зусиль для інтеграції в бізнес-процеси підприємства. EVA доз-

Таблиця 2. Переваги та недоліки методів оцінки ефективності інвестування в інтелектуальний капітал

Метод оцінки	Основні характеристики	Переваги	Недоліки	Сфера застосування
Показники рентабельності інвестицій (ROI)	Оцінка фінансової ефективності інвестицій, порівнюючи прибуток з витратами	Простий у використанні, зрозумілий для аналізу фінансових показників	Не враховує нефінансові аспекти, короткостроковий підхід	Підприємства, орієнтовані на швидку віддачу від інвестицій
Метод чистої приведеної вартості (NPV)	Оцінка поточної вартості майбутніх грошових потоків від інвестицій	Враховує часову вартість грошей, дозволяє оцінити довгострокову ефективність	Потребує точних прогнозів, складний у розрахунках	Підприємства, що прагнуть оцінити довгострокові інвестиції
Метод внутрішньої норми рентабельності (IRR)	Оцінка ефективності інвестицій за допомогою розрахунку ставки дисконтування	Дає уявлення про максимальну вигідну ставку для інвестицій	Може давати неточні результати за наявності нестабільних грошових потоків	Підприємства, що потребують оцінки ефективності капітальних вкладень
Метод економічної доданої вартості (EVA)	Визначає, чи створює інвестиція додану вартість для підприємства	Відображає економічну ефективність інвестицій, враховує вартість капіталу	Складний у розрахунку, потребує деталізованих фінансових даних	Підприємства, орієнтовані на підвищення економічної ефективності
Метод вартісного аналізу знань (Knowledge Value-Added, KVA)	Оцінка внеску знань та навичок у створення вартості	Враховує нематеріальні активи, підходить для знаннємістких галузей	Складний для вимірювання, потребує спеціальних підходів	Підприємства, що активно інвестують в розвиток людського капіталу
Метод індексації інтелектуального капіталу	Оцінка змін у вартості інтелектуального капіталу, використовуючи індекси та коефіцієнти	Враховує динаміку розвитку нематеріальних активів	Потребує значного обсягу даних, складний для практичного застосування	Підприємства з великою часткою нематеріальних активів
Метод аналізу витрат і вигод (Cost-Benefit Analysis, CBA)	Порівняння витрат на інвестиції з отриманими вигодами	Проста оцінка співвідношення витрат і вигод, зручний для швидкого аналізу	Може не враховувати всі аспекти, пов'язані з нематеріальними активами	Підприємства, що шукають простий метод для оцінки короткострокових інвестицій

Джерело розроблено автором.

воляє точно оцінити економічну вигоду, але є складним у розрахунку і потребує деталізованих даних. Методи оцінки інтелектуального капіталу, такі як індексація або аналіз вартості бренду, враховують специфіку нематеріальних активів, але можуть бути складними для практичного застосування через необхідність збору значного обсягу даних. При цьому інноваційну та інвестиційну діяльність доцільно розглядати в якості джерела конкурентних переваг комплексно як один процес, окреме здійснення складових якого або неефективне, або неможливе [4, с. 412].

Вибір конкретної моделі або методу для оцінки ефективності інвестицій в інтелектуальний капітал залежить від специфіки підприємства, його галузі, стратегічних цілей та доступності даних. Для компаній з великою часткою нематеріальних активів доцільно використовувати комбінацію моделей, що охоплюють як фінансові, так і нефінансові показники. Інтеграція цифрових інструментів і аналітика даних може значно по-

кращити точність оцінки, спростити процес прийняття управлінських рішень.

Розробка моделей і методів оцінки ефективності інвестицій в інтелектуальний капітал є важливим напрямком як наукових досліджень, так і практичної діяльності компаній. Застосовуючи комплексний підхід, який враховує різні аспекти інтелектуального капіталу, підприємства можуть більш ефективно управляти своїми ресурсами та забезпечувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Нижче наведено приклад моделі оцінки ефективності інвестицій компанії в інтелектуальний капітал, яка може бути використана для аналізу різних моделей (Табл. 1).

Моделі та методи оцінки впливу інвестицій в інтелектуальний капітал мають свої сильні та слабкі сторони. Вибір найбільш підходящого підходу залежить від конкретних умов, стратегічних цілей компанії та доступності даних[5]. Комплексний підхід, що поєднує кілька

методів, може забезпечити більш точну і всебічну оцінку ефективності інвестицій. У ході аналізу моделей і методів оцінки ефективності інвестицій в інтелектуальний капітал компанії можна виділити наступні сильні та слабкі сторони (табл. 2).

ВИСНОВОК

Моделі та методи оцінки ефективності інвестування в інтелектуальний капітал підприємства підсумовує основні результати дослідження та їхнє значення для підприємств. Визначено, що інтелектуальний капітал є критично важливим для створення довгострокової конкурентної переваги підприємства, а його правильна оцінка дозволяє оптимізувати інвестиційні рішення та сприяти підвищенню вартості компанії. Запропонована модель надає керівництву корисний інструмент для прийняття стратегічних рішень щодо розвитку інтелектуального капіталу. Інвестиції в інтелектуальний капітал-знання, навички, досвід співробітників, інноваційні розробки та ділову репутацію — є важливими факторами, що впливають на довгострокову конкурентоспроможність та фінансову стабільність компанії. Різноманітні моделі оцінки ефективності інвестицій дозволяють компаніям більш точно оцінити віддачу від інвестицій в інтелектуальний капітал та приймати обґрунтовані бізнес-рішення. Крім того, розроблені методи оцінки надають можливість оптимізувати розподіл ресурсів, забезпечуючи максимальну віддачу від інвестицій. Таким чином, ефективне управління інтелектуальним капіталом є вирішальним фактором для досягнення стійкого розвитку підприємства в сучасних умовах глобальної економіки.

Література:

1. Баліцька В. В. Капітал підприємств в Україні: тенденції, пріоритети / В. В. Баліцька / Ін-т екон. та прогнозування. К., 2007. 480 с.
2. Камінський, Л.Р. (2024). Методичні підходи до дослідження інноваційної діяльності підприємств. Економіка та суспільство, (59).
3. Ковальчук, Т., Загарій, В. (2024). Інноваційні стратегії міжнародної конкурентоспроможності підприємств України. Економіка та суспільство, (59).
4. Оrel А.М. Конкурентні стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку суб'єктів аграрного виробництва. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. №4. С.411—418.
5. Оrel В.М. Управління інноваційним розвитком аграрних підприємств. Вісник Сумського національного університету. Серія "Економіка і менеджмент". Науковий журнал. 2020. № 1 (83). С. 160—165.
6. Паламарчук Г. М., Шевченко М. М. Організаційні інновації як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки. Проблеми науки. 2017. № 2. С. 2—8.
7. Стецько М. В. Ринок капіталів у фінансуванні підприємств: сучасний стан і тенденції розвитку: моногр. / Микола Стецько. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 345 с.

References:

1. Balitska, V. (2007), Kapital pidpryyemstv v Ukraini: tendentsiyi, priorytety [Capital of enterprises in Ukraine: trends, priorities], Institute of Econ. and forecasting. Kyiv, Ukraine.

2. Kaminsky, L.R. (2024), "Methodical approaches to the research of innovative activities of enterprises", *Ekonomika ta suspil'stvo*, Vol. 59.

3. Kovalchuk, T. and Zaghariy, V. (2024), "Innovative strategies of international competitiveness of Ukrainian enterprises", *Ekonomika ta suspil'stvo*, (59).

4. Orel, A.M. (2019), "Competitive strategies of innovation and investment development of agricultural production entities", *Ukrayins'kyu zhurnal prykladnoyi ekonomiky*, Vol. 4, No. 4, pp. 411 — 418.

5. Orel, V.M. (2020), "Management of innovative development of agricultural enterprises", *Visnyk Sums'koho natsional'noho universytetu*, vol. 1(83), pp. 160-165.

6. Palamarchuk, H. M. and Shevchenko, M. M. (2017), "Organizational innovations as a factor in increasing the competitiveness of the economy", *Problemy nauky*, vol. 2, pp 2—8.

7. Stetsko, M. (2017), *Rynok kapitaliv u finansuvanni pidpryyemstv: suchasnyy stan i tendentsiyi rozvytku* [Capital market in financing enterprises: current state and development trends], TNEU, Ternopil, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2024 р.

<https://nauka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292